

1b

(Hunting Methods.)

1

Xo tsoma le xo rea.

Xo tsoma batsomi ta ba texo ba tselixa kudu mo naxeng e ya xesu, ke kxoro ya xa Mongale, ya xa Naseokoma, ya xa Morei le Tselane, bontsi bya batho ba dio etsisa bona le xo rutwa e be ba rutwa ke bona le xana lehono tana ba bona ke ditsumi.

Byale Mongale le Tselane e be ba tsoma kudu melaleng ba tsoma diphuthi, nebutla, ditholo, ditumuxa, diphala, diphalafala, diphala, dipudubudu, dikopo, dithakadu, twane le dikolobe tsa naxa le dithaxetsi.

2

Diphooftolo tsena e be ba re xo bolaya ba rone motho yo mongwe wa bona wa motsomi xore a tle a bitse basadi xore ba yo rwala dinama, byale xe di fihlile xae, ba di tlema ka dikxahlanyana ke moka ba rekisa, batho ba ya ba reka ka mabele. Byale e be ba tsoma ka mesebe le marumo. Ka mesebe e be ba re xo bona phoofolo e eme ke moka ba nekella, ba theya diphefo xo fihlela a eba kxaufsi-nyana le yona ke moka a hule, a e hlaba ke moka o e bolaile ka xobane mosebe e be ba tlatxa bothole, botholo ke dihlare tsa ba Phalaborwa e be ba e ya ba reka nthse ka dipudi.

Diphooftolo tse di lewaxo le tse dinyakwaxo kudu, ke: Tumuxa nme e na le dikxwatla tse pedi hlakong e ngwe le e ngwe, e na le mosela o motelelenyana o feta ke wa kxomo, mosekxotong sa yona e na le mmala o mosweu o mosesa wa xo kxaaxanya maraxo wa sobella diropeng. Ya thsadi xa e na dinaka, dinaka di na le ya pholo, byale dinaka tsa yona di a phetsaxana empa di lemela xodimo, e na le ditsebe tse dikxolo, mahlo a yona e ka re a dutsi phatleng, e na le byoya bya malisilisi, mmala wa yona o nyakiloba o motso, empa o thsetse ka botupu.

Ba di bolaela kaxare xa metsi, ke xore di lemetse xe di rakiswa ke mataxa le dibeka tsa thsaba tsa ba tsa fihla nokeng

3

ke moka di tsena xare xa madiba manaba a sitwa xo tsena ke moka di a xoma, ewe di tlaxo e bolaya di swanetse xo e kata xodimo xa mmoto. Byale kxale naxa e be e sa letse diphofolo di sa rakelwe, e be di sa bolaiwi kxole.

Byale xe yo mongwe wa batsomi a ka e hlate a e bolaya phoofolo ke ya xaxwe, yo a tsena pele o swanela xo swaela serope, wa ka moraxo o swaela letsoxo, byale ba ka moraxo dihlakosana, mphapha o mongwe le hloxo ke tsa mmolai. Byale ke moka ba di rwalla morakeng ke xore mosaseng. Mosasa e no ba mowe ba robalaxo xona, ba hwetsana sehlare sa sephupha se axeletsitswe ke mafsi byale ba fihla ba dula xa sona, xe ba sa tswa ba le xae, byale ka ona mabanyana awe, yo mongwe le yo mongwe o swanetse xo bolela dibi tsa xaxwe pelexa xore ba e xo tsoma.

4

Dibe tsewe ba di nyakaxo xore motho a di bolele ke makxoma, monna yowe mosadi wa xaxwe a fitilexo ke kxwedi xoba kxwedi tse pedi. Byale xe xo na le motho wa mohuta owe ba swanetse xore e sa le xosasa ba hupe ka yena letsolo xe ba e tswa ba e ya xo tsoma, yo mongwe le yo mongwe o swanetse xo tsoxela xo ya xo nya, xe ba feletse byale yola wa mosadi wa makxoma, o tswa mosaseng o utama, byale letsolo la eta ke yo mongwe pele a tianya marumo dimpya ka moka tsa tsixa le batsomi le bona ba ema ka maoto ke moka a re hlarara ba palakana ba tsoma ba libile kowa a utamilexo xona, e le xore moutami yena o kwatamile ka dikhuru o lebeletse kowa ba yaxo xona, xe ba fihlile byale monna yowe a lebilexo mowe a lexo xona o swanetse xore a re sebokeng ke moka ba krotakana ke moka ba tiya matheko ka melamo ba mo eleletsa ka marumo dimpya di e ya di mo xometsa xo loma ka xobane di re mola di re koloma tsa bona xore ke motho aowa, ke moka xo fedile wa thakxoxa, byale ba tomola byane byola a xoba a kwatamile xodimo xa byona, ta yore phoofolo e ba e bolayaxo ba katela mabyane ala ka maraxong, ba ba

5 ba e tswiya ba e fetsa ba e rwalla mosaseng, xe e fihlile ba nthsa mabyane ka ngating ke moka ba huma mosasa ka onake moka dixale ka moka ba di tibetse. Xe ba sa ka ba dira byale aowa, le ka no tsoma lase ke la bolaya selo, mohlomong la bolaya empa dimpya di fela, tse dingwe di bolawa ke diphoofolo tse dingwe di bolawa ke dithswene tse dingwe di tsewa ke dikwena, la re xe le re ke ya xae la boela le se na mpya xoba le batho ba xobatswa ke diphoofolo, ke ke baka lewe ba nyakaxo xo tseba dibe tsa bona pele.

Ke be ke hhalosa mekxwa ya Tumuxa le xo abana le xo rwalla mosaseng, byale xo abana ke setse ke hhalositse, xo rwalla mosaseng yo mongwe le yo mongwe o rwala ya xaxwe a isa mosaseng, empa motho yo a kwaxo bohloko ke mong wa phoofolo ka xobane o swanetse xo boela xararo, mathomo a ka rwala serope le letsoxo le moxodu a boela a rwala mohlobolo le sehuba, mafelo molala. Byale xe a fetsa xo rorela o fuana bala bona ba setse ba fetsa xo beka, yo mongwe wa moxau a ka no mo thusa xo beka xe ba sa rate bano dula ba lebella ka xobane yena bana ba xaxwe ba yo nya sepa le lexolo. Byale mabapi le xo rwala ba bona xore xo buima xo aba phoofolo lefokeng xo kaone xore ba rwale ka moka boima byo ba ye ba abe mosaseng aowa, ba dira byale byale ba thoma xo rwala ka mokxwa owe, xe ba bolaile ta t nthsa dirope le matsoxo le molala byale ba phula tsa ka xore ba nthsa mala ba fa dimpya ba nthsa moxodu ba utula xabotse, ba tsea dibete le pelo ba di fakela ka moxodung byale monna yo mongwe a tsea letsoxo le serope a rwala yo mongwe le yena byale, yo mongwe hloxo le molala, yo mongwe a rwala mophuphutho yo mongwe sehuba le moxodu. Mophuphutho ke xore mphapha e sa pharoxanya. Byale xe di fihlile mosaseng xa ba sa aba xo swana le pele ka xobane yo mongwe le yo mongwe o rwele n boima. Ba aba ka mokxwa ona, ba pharoxanya mophuphutho ka boxare, byale xe o hlakanye ditho tsewe diswanetse xo abiwa wa hwetsana di le sebene (tsa theupa) ke dirope tse pedi le matsox

a mabedi le mphapha e mmedi le molala, sehuba le moxodu a di badi-wi ka xobane ke tsa mong wa phoofolo. A ke bala maina a batsomi ke Maforwane Tselane, Matlala Mongale, Kokobetsa Tselane, Phirima Mongale le Matsentse Mongale. Batsomi ba nyaka xo ya ba le bahlano fela, xore ka babedi xe ba xora ba tlilo bitsa basadi ka bararo ba sale ba tsoma.

Byale phoofolo e bolailwe ke Maforwane o swanetse xo aba ka mokxwa o, o sexa serope o fa Matlala, o tsea se sengwe o fa Phirima le lengwe o fa Matsentse yena o tsea mphapha le molala, o ripaxanya molala ka boxare le mphapha byale o tsea seripa se sengwe o fa Matlala sa molala se sengwe Kokobetsa seripa se sengwe sa mohlobolo o fa Phirima se sengwe Matsentse yena o feta le sehuba le moxodu, ke moka xo fedile byale ka moswana ba bolaya bala ba xo tsea dirope ba fiwa matsoxo ba matsoxo bafiwa dirope yola wa xo tsea mohlobolo o tsea molala, ke moka ba dira byale xore motho yo mongwe le yo mongwe a fumane setho se sengwe le se sengwe.

Byale dinama tsa batsoni tsewe ba jaxo tsona mosaseng ke dibete le pelo le dihloxo tsela tsa xo abiwa di a bekiwa tsa lekeletswa methapeng xore di ome. Moxodu ola ke moka ba kxa metsi ka ona ba kxa ka ona matsatsi a mabedi ke moka xe ba bolaile e ngwe ba kxeila ola ba o anexa ba kxa ka o moswa, byale byale ba ya le dipitsa tsa xo faxa tsa xo ja le ya xo apexa moroxo, dimpya xa di fiwi tsa xo ja di phela ka nama fela. Dinama tsa dimpya ke mala le matswafo le xo nwa madi le xo kokona marapo.

Byale Tumuxa e na le mohlala mokoto wa sephara o mokopana, mohlala wa ya pholo wa tsebiwa ka baka la xore ke o moxole kudu, mehlala e e sa tsebiwixo phapano ya yona ke ya bo matlongwane le bahumaxadi, byale xe ba tsoma ditumuxa xe ba nyaka ya pholo ba swanetse xo lata ka mohlaola wa yona empa e bohlale kudu ka xobane ba ya ba e fumana e swanetse xo thsabela mohlapeng wa ditumuxa,

byale xe xo se na mpya e e tsebaxo xo rakisa dipholo ke moka di tla e lesa tsa rakisa dithsadi le manamane, byale mowe a basa na setaka ba kitimela fela mowe mokxosi o llaxo, ke moka ba di fumane xoba ba e hwetsane e eme xare xa metsi ba e bolaya, byale xe nke xa se pholo ela xe ba nyaka xo ruta dimpya xore di rake dipholo ba boela moraxo xo wela mohlala wa yona, ba yo e nthsa xape xo fihlela ba e bolaya. Mowe o tla bona dimpya di tseba xore letsatsi le lengwe xe di ka tswa di raka ya tsena mohlapeng di swanetse xo e nthsa.

Mekxopha ya yona ba seta marala empa ba seta tsatsi lewe ba tla tsoxa ba tlora, ka xobane e thusa xe pula e ka na ba swanetse xo dira makuba ka yona.. byale marala xe a fihlile xae, ba epela boraxeng xore a kolobe, byale ba re xe letsatsi le ya madikelo byale ba epolle ba lekeletse xodimo xa sehlare xore a lale a phopha byale ka moswana ba tsoxa ba a kxatla ka lefsika ba kxatlela xodimo xa kota, xe a fetoxa e ba a masehla ke moka ba thesla makhura a kolobe, ke moka a budule byale ba boloka kaditibeng yo a nyakaxo o tlilo a reka lerala ka le tee le rekiwa ka kxoko, xoba hlaana ya mabele.

Byale matsatsi a bo lehono xe ba soxa ba rala ba tantetsa ka sehlare ke moka a lekella byale ba tsea phate ya xo kxopampa ba e tlemella xodimo xa lefsika, ke moka ba nyakela phate e telele ba e tsenya xare xa lefsika le phate ela ya xo kxopama ke moka ba nyakela phate e telele ba e tsenya xare xa lefsika le phate ela ya xo kxopama ke moka ba phetla marala ba dikuloxa xo fihlela a phetlexa a phetsaxana, ke moka ba nthsa phate ela ya xo phetla ke moka a tatoloxa xe a re a fetsa xo tatoloxa ba xoma ba kaba ka phate ela ya xo phetla, byale o swanetse xo sepelela ka theko ela ya xoba a sa sepelele ka nthse ba dira byale byale xo fihlela a butswa, ba a thesla makhura ba a phetla letsatsi ka moka xore makhura a tsene, la bobedi ke moka a budule ba a tlemolla.

Marala a tumuxa a tiile kudu xo feta a tholo a tholo a kxopexa e nobe
a xo dira difepi le difose.

Ditholo di swana le matlalo ke tse di sehla, di na le mosela
wa kadi xe e kitima e kxanthsa ona byale ka letlalo, e re tsekoo-
tsekoo, ke xore maraxo a yona e a isa xodimo le fase, ka xo kxanya.
Byale mo molaleng wa yona e na le moetne byale ka mmeila le pere.
E na le dinaka tsa xo sopaxana tse ditelele di lemetse xodimo, xe
e kitima e tsena xare' xa dihlare e sikara dinaka thatheng ya pholo
12 e na le thatha le dinaka ya thsadi a e na dinaka. Byale phapano
ya mehlela ya tumuxa le tholo wa tholo mohlala ke o motelele empa
wa ya pholo o feta wa thsadi o lekana le wa tumuxa ya pholo, e no
fapano ka botelele. Ditholo di bolaexa lebaka la mo dihlare di
uluxille ka baka la xore di a sitexa xa di fulo byane di phela ka
mahlare a dihlare, byale ka lona lebaka lewe la mo di sitexa xa di
na moko, ke marere, byale xe mpya e e rakisa e phakisa e kitimela
nokeng. Empa lebaka la mo dihlare di hlaxile e tipa ke mpya mpya
se swanetse xo fetsa meboto boto nayo, xo fihlela e lapa e kxone
e ya nokeng, byale ka xorialo dimpya tse dintsi di no nyaka xo
rakisa tumuxa fela, ka xobane yona tsa e fumana e kitimela nokeng.

13 Nama ya tholo e a sitexisa ka xobane xe o ka e ja ka maatla
dinoko tsa marapo o kwa di itse konoko mmole wa xaxo o tetengwa,
le xona e nwesa metsi ka mantla, ke mokxwa owe ba rexo e a sitexisa.
Lehwele la yona le alafa bolwetsi bya dikxomo byo ba rexo ke lehwele
lehwele ke bolwetsi byo kxomo e rexo xe e nya boloko ya nya dithoko-
lo ka moraxo ya se ke ya nya ke moka e bipetswe dimpa di hlabo ke
madi. Byale ba tsea lona lehwele la tholo ba phahlaxanya ba
kxatla ke moka ba roma badisi xo kxa metsi ka dinaka tsa kxomo ke
moka ba tsea dihlare tsewe ba di enela ke moka ba e nwesa ba e
nwesa xa bedi ke moka xe letsatsi le e ya nadikelo o tla bona e
fula ke moka e phetse.

Dinaka tsa yona ba bangwe ba dira diphala fala, tsa bo matlongwane ba thselo dihlare tse dingwe ba di ripa kowa xo ya dinhleng ba dira dinaka tsa xo bitsana ka tsona xe yo mongwe a lalexile ka xobane manaka xa xo na motho yo a xo tsebaxo ka baka la xore dihlare tsa nthse di a swana.

14 Phuthi ke phoofolo e lekanaxo le pudi empa ke e thsehla, e na le dikxwatla tse pedi, mohlala wa yona a o swane le wa pudi, wa pudi wa pudi ke o mokoto wa yona ke o mosese o motelele e na le mosese, o monyana wa xo lekana le wa pudi, e na le moxokxo ya pholo e na le dinaka tsa xo lebella xodimo ke tse disse. Moxokxo wa yona xe o e bolaile o swanetse xo nthsa ke mo moso, o dula ka fase xa mahlo. Byale batsumi ba ba reyaxo ka dikxware (melabo) ba e boloka mexokxo ena, ba fotla melabo ya bona ka yona, xore xe e tswa e sepela ya se ke ya kwa mafetla a motho e nore kotse xo fitile ya xato.

15 Byale phoofolo ena xa xo namokxwa o mongwe xe ba e bolaille ba swaedisana ka xo tse na pele wa pele o fumana serope, wa moraxo letsoxo, wa ka moraxo dihlakori le wa mafello dihlakori, byale mphapha o mongwe le hloxo le moxodu xo tsea mong wa phoofolo le mokxopha. Ka mokxopha wa yona o soxa lekxeswa. Fela xe ba ka e bolaya ba ile manaka ke moyoko ba e apexa ka moka mokxopha wa yona ba besa ba fa dimpya. Merele ya yona ka melabo, ba e reya mowe e tlaxo e ja dipola xoba marula. Byale ba dira sexotlo sa xo axella ka diphate byale ba siya molomo wa xo lekana hloxo, ke moka ba kxobakanya marula xoba dipola. Ke moka ba lesetsa ya tla ya ja xe ba bone xore e lle, byale ba lokisa molabo. Molabo ba ohla ka dinti tsa lebabu xoba kxaxamela, ba ohla le lekoto, mathomong xa lona ba dira maxwe bokoto byo byona ba bo ohla xo fihiela le felela, byale ba phate e koto ba re ke lehupulo ba le epela theko xa lesakana lela, byale ba xokella molabo dinhleng

tsa lehupulo, byale ba nyakela lehlochlodiane ba le phekaxanya xare xa lesaka byale yaba ba xokeletse phate e nyana xare xa lenti la molabo, byale ke moka ba oba lehupulo, ba thathankxoletsa ka kokwane ka sepolopolwane ke phate ela ba e xokeletsexo molabo e nyana xare xa ona, byale sona sepolopolwane ke moka se thathankxoletsa lehlochlodiane ke moka o reile, byale ba hlaramolla maxwe a molabo a dula xodimo xa lesaka ke moka xo fedile ba tloxa.

16

Byale xe phuthi e fihla e tla re mohlomong xa xo na kotse, xe e isa hloxo ke moka e thesa lehlochlodiane molabo wa hufula o e tlema molala ba tilo e hwetsana ba bolaya. Fela xe o e hwetsane o se ke wa e wela xodimo e ka xo bolaya, xo byale ka xe e swere ke dimpya pele xa xore o rakele dimpya o swanetse xo e swara ka maoto a dirope aowa, xona xa xo na molato, wa e tswara ka matsoxo xe yo hunapana e tla xo raxa tse nkoxo xa sexa fela. Byale ka Matonthse Masete o kile a re a tsoketse ka masemong byale a kwa phuthi e lla, byale a thoma xo kitimela a ema kxolenyanaxo letella xore e ka ba e swere keng byale a bona xore e swere ke molabo, a kitimela a swere letlapa a fihla o ile ke ya e tswara yaba ya thsaba molabo wa e buisa ya rarela ka yena xe a sa re o tla lwela xo tswa yaba e mo tantetsitse phuthi le motho ke selo ka se tee fela empa e ile ya moraxa serope xa tee ya dio epa yaba monna o hlaba mokxosi, mong wa molabo o be a setse a le kxaufsi a kitimela a fumana phuthi e tantetsitse motho byale a bolaya phuthi a tlemolia matomthse yaba lenti le mo kwisitse bohloko dimpeng xe ba mo nwala a fihla ka xae yaba o hlatsa nadi ke moka xe letsatsi le re ke a dikela a hwa.

17

batswadi ba xaxwe ba ile ke diya molato xo mong wa phoofolo banna ba xanetsa ba re a mo rova, mola a kxone xo e bolaya nkabe a rwele xoba o be a tla emela mong wa molabo xa xo tsebe motho e fela ke lona lehu la xaxwe. Monna yo mongwe xape ba re ke mateke makokoropo o kile a raxa ke phuthi e tantswe ka xwaere e be ba rake-lla ka dimpya byale tsya tsa e tanthsa yabeso kitima ka iepelo a ya a n fihla pele a hwetsana dimpya di e swere a fihla a e swara

ka dinaka yata o raka dimpya xore a kxone xo e bolaya, xe dimpya di
 18 okwa xo teiwa tsa lesetsa phuthi yata phuthi ya hunapana ya raxa
 monna ya kxeila mpya ka meletse aowa kxole o ile a phela empa
 letlalo la ka xodimo le ile la kxeixa mowe ba bileyo ba roka ka
 lesika. Xe a wele kowa dimpya tsa boela tsa eswara byale xwa
 ihla ba tsibi ba e bolaya xe ba e bolaile ba kwa motho a lla xe
 ba e ya ba fumana xore e mo kobatsitse. Ba mo rwala ba mo isa
 xae. Ke yona kotse ya diphuthi xe motho a sa thoma xoya xo
 tsoma o se ke wa e tira mxale o sa tsebe xore ba di bolaya byang.
 of ela o kitimela moraxo o setse yo mongwe wa batsomi ka moraxo,
 o lebelle xabotse xore o bolaya byang. Le nna motantane ka sebaka
 se sengwe ba kile ba mpitsa ka ya nabo xo tsoma diphuthi, byale
 e be ke na le mpya ya krotho ka e tee, byale ba reya dixwaere ka
 mokxwa o ba kxonaxo byale ba re xo nna ke swanetse xo sala ke
 19 tibile nefate mowe di tlaxo di feta xona xe di eya makokeng ya
 dixwaere, aowa, kasala ke dutse ba bitsa dimpya tsa bona ba tsena
 lefokeng ka moraxo xe ke sa dutse ke bona phuthi e tswa e neka ka
 sasetsa ka mpya ya ka, ya e rakisa xe ke sa dutse ke theletsitse ka
 xobane e ile ka dixwaereng ka kwa e lla ka kitima ka hwetsana e
 le xore e tswere ke xwaere le mpya ela ya ka le yona e tswere ka
 fihla ka e swara ka dinaka ka nthsa mphaka ka e ripa mxolo, ba
 ile xe ba fihla ke ba hhalosetsa ka mokxwa o ke bolailexo ka ona
 ka fumana ba befetswe ke xona ke thonaxo xo thsoxa. Le xona
 mahlatse a ka e be e phathakxile xwaere, xo phathakxa ke xore
 xwaere e be e tsene ka hloxcng byale e trenthsitse letsoxo ka
 xwaereng.

Mutla ke phocfolo e nyanta e lekana le katse o na le ditsebe
 tse dikxolo kudu mosela wa ona ke kadi mmala wa ona ke o mosehla.
 Mutla ke peba xe o rakiswa ke dimpya o kitimela, xo tsena moleteng
 empa o fapani le peba ka sekopexo le mosela ka xobane

20 peba e na le mosela o motelele. Xo na le mehuta e mmedi ya mebutla ke mmutla-kxomo, le lesiya-mpya, mmutla-kxomo ke o maxolo, le lebelo xa o na lebelo kudu fela ona maboya a ona a tibile ka bosonyana mo mokolong, lesiya-mpya mmutla ona o bolaisa dimpya xo kitima, xona wa bona se emitse kadi xe se kitima ke moka se sexile dimpya. Mmutla o rata motho yo a reng xe a tsoma ona a se ke afela pelo xe a hwetsana mo o rositsexo a thoma xo thuma letsane le lengwe le le lengwe a boela moraxo le pele, yowe o kxona xo tsoma mmutla ka lebakà le lengwe a ka o balaela sexolong. O se ke wa thsepa mpya fore e ka o tsosa aowa, e kano o taboxa ka xodimo wa no robala le wena motho xe o kxometse o ka nota wa o xata wa kxona o tsosha. Xe o kxometse o hwetsana o xorotse mahlo, mahlo a ona ke a maxolo, byale xe o lebaleba o tla bona eka a o na mahlo mowe ke xore wa xo bona, xe o thoma xo emisa molamo o tla bona o tsosha o thsaba. Mpya ya xo tseba xo rakisa mmutla e swanetse xo tla mo o tlaxo xe e ka re ke kitimela xo xeputsa ka pele aowa, e kase ke ya swara mmutla, ka xobane o tsama o ritsa o boela moraxo, xe o tsena xa xo befa le yona e tsene o tla se bone sebaka sa xo ritsa, bokaone e se xore o tsene mole teng, ke moka motsumi a epe a o hwetsane a bolae. Mmutla wa loma motho ke moka o fetoxa mokolokoto ke xore a o sa ya basading ka baka la xore bona xa bo sa leteng, le xo besiwa xa o besiwi ka mollo, o a ila, ka baka la xore wa besa papaxo xoba nmaxo o a hwa, xe e le wena monna o hwela ke momadi xo byale ka kxaka le yona xa e besiwi lebakà le swana le la mmutla.

21

Byale xq, le ka ya xo tsoma mebutla le le bararo la ya la bolaya mebutla e mmedi e swanetse xo tsewa ke batho ba babedi yo mongwe o a hlaela ka xobane mmutla xa ba swaedisi. Ka tsatsi le lengwe ba boela/ba bolaya ka o tee, ba swanetse xo fa yola wa xo hlaela maloba.

Moxodu wa mmaitla dimpya xa di je bas wanetse xo nthsa ba o lekele-
tsa xodimo xa sehlare xoba ba o rwala ba o fadingaka ka xobane
kesehlare sa bana xodimo tsa bona di dula di binetswe ba
phahlxanya le dihlare tse dingwe.

Diphalafala ke e ngolo mele wa yona ke o'moso, ka'no dimpeng
tsa yona ke e thsweu e na le ditibalibitse dithsweu dinaka tsa
yona di lemetse moraxo, mehlala ya yona no'e xatileko o swana le'
wa tholo. Byale phoojolo ena le yong'e bolaiwa lebaka la'no.
dihlare di uluxile byane le byona bo se xona, ke xore ka lebaka le-
we di a sitexa xadi na moko, fela tsona xa di tsene nokeng dimpya
di emisa xodimo xa mmoto ba e bolaela xona, fela tse dingwe di nota
tsa fihla. Dinaka tsa tsona ba dirla diphalafala diletta ke ba
mosate le bo rammotwana empa motho a ka noba nayo fela o swanetse
xore xe a letsa a be a e na le lebaka le a letsetsaxo lona. byale
ka xe basadi ba tswala dikoma ka xobane tsona motse o mongwe le'o
mongwe wa bakxomana dikoma di dumeltswe xore di tswadiwe byale ka
kxoro ya Masumu, Masete, Popela, Maseokoma, Saai, Mongale, le Raxanya
byale balaudi ba ditswala empa mohlang di yaxo mosate ba swanetse
xo ba ka mahwafeng a maina a dikxoro tse n tsa ka xodimo.

Ka lona lebaka lewe ba dumeltswe xore ba letse le xona motho a re
xo letsa o swanetse xo bolela xe e le dikoma o swanetse xo hhalosa
ka xore seebeebee wa ukamela wa bola wa etsa mobu papaxo xe nke
xo hlaxiles elo o swanetse xore a hhalose xoba ke sebata-kxomo,
xore ba tsebe xore ka kowa xo hlaxile se sengwe.

Diphala ke bo mmamosela mosengwane boeta maloka. Ke xore
di sepela ka sehlapha empax e di ya nokeng di salana moraxo, ke
basadi xe basepela o ka se hwetsana ba bapetse ba no salana moraxo,
le mo tsela ya xonme lexo e kxolo. Byale xe di fihlile nokeng
di a ema, sehlapha x se sengwe sa foloxela sa nwa metsi di nwa di
xoma di kitimela moraxo, di xoxa diphefo, tsa xoma tsa boela tsa
nwa xape, byale byale xo fihlila di hora.

Byale tsa tloxa tsa ya tsa ema kowa xo naxo tsela tsela le tsona tsa foloxela tsa nwa byale ka tsona tsela tsa pele, di tla dira byale xo fihlela di felela, byale di kxone di boela mmotong. Tsona di nohlwa di eme xo nwa metsi xa di na lebaka di byale ka ditholo le tsona mosexare di a nwa metsi.

24

Phooftolo e e nwaxo metsi ka nabaka ke tumuxa le phalafala le thaxetsi tsona di nwa e sa le xosasa tsa ya mmotong, e tlilo re ka lebaka la ka meriti di a nwa ke moka ke la mafello di ya mmotong e se xosasa xape. Phala e na le dinaka tsa xo sopaxana di lemets'e xodimo phooftolo ena e na le dinaka tse ditelele tsa xo e feta, mmele wa yona ke o mohubedu ka dimpeng ke xo xosweu, e na le mosela o monyana, ya thsadi xa e na dinaka. Phala e na le letelo xaxolo. Xa xo na mpya e e ka e swaraxo xe ba tla bolaya yona ba swanetse xo rela xona nowe xa di na bohlale, o tla fumanao di tantse ka buntsi. Ha kobane di salana nthixo ela ya pele xe e tanywa, ke moka tsela xe di thsoxa di ya ka kowa le tsona di a tanywa, tse dingwe di tla phidiswa ke xo kxaola melabo, yona ba no swaedisana byale ka diphoofolo tse dikxolo. Mokxopha wa yona o aparwa ke dikxosi le bakxomana o botse kudu.

25

Dipudubudu ke' phooftolo e khubedu mmele wa yona ka moka, e feta ke phuthi ka boxolo, mohlala wa yona mo e xatilexo o hlabela fase, le xona ke o monyana o fetwa ke wa phuthi ka botelele, e lebelo xaxolo xo feta phuthi, fela xe' ba ille ba e nthsa thota aowa ke lefela, ya tsixa la rakisa ya siya dimpya la xoma la e tsixa xape ya di siya la boraro' ke moka le a bolaya. Yona ba swaisa byale ka phuthi. Mo o e tsoma le yona e byale ka mmutla kudu e nyaka xo robala kxakala nowe xo se naxo le matsane, byane byo byale ka bya moxola byo bonyana xe e xo bona e a napa ya patlama wa e feta, mohlomong xe mxt e ratile ya napa ya robala moxongwe wa bona e tsoxela moraxo. Ngwana wa yona o ka se atise xo mmona,

xammoxo le masepa a tsona ka xobane mo se nyaxo e a phusetsa e se robadi ma ka : eletengya dithakadu ewe di e tloketsexo, byale ya phuseletsa ka dikxwahla ke moka ya robala kxaufsinyana, xore xe motsumi a e tswa a tsoma e phakise xo tsixa dimpya di rakise yona.

Dithaxetsi, mala wa yona ke e thsehla ya thsadi le yona e na le dinaka, dinaka tsa tsona di lemetse moraxo di byale ka tsa phalafala empa tsa phalafala di na le madikadika a mantsi, tsa dithaxetsi xa di na madika. Phoofolo e ke sekelema kudu dimpyeng xammoxo le bathong, xe e ka molao wa batsumi xa ba nyake xore ba hlakane nayo byale ka baka la dimpya tsa e bona di a rakisa, empa e a thsaba fela mo yo lapaxo ke moka e kwatama fase ka dikhuru tsa matsoxo xana mowe byale dimpya di tla fela ka moka xe di sa e teehe, fela xe di sesu tsa bona motho a di nyake xo e loma di ema lxole le yona xore di bone motho ke moka di nyaka xo e loma.

Dimpya tse di e tsebaxo di swanetse xo e loma ka mahlong, tsa xo e tla ka lehlakoring e tla di hlaba ka moka, byale xe o tseba xo tsoma o swanetse xore o re xo fihla o rakele dimpya tsa se ke tsa e batamela e mpe e re xe e thsaba o sasetse, byale xe e ka xona ya ema la kobedi, o rake dimpya le wena o swanetse xore o utame ya se ke ya xo bona. byale mowe o wanetse xo xoxa diphefo o e nekelle o e hlabe, fela xe e ka xo bona e tla xo rakisa o swanetse xo thsabela mowe xo naxo le dihlare o pote ka sehlare, xe e re ko retoloxa o e hlabe e tla di kwa tsa xore di a baba, e tla thsaba fela xe o e hlabile xa lehu e swanetse xo wa fase, xe xo se byalo mowe yo emaxo xona xo ya monna wa boxale, le xona e tla ema molaleng mowe xo senaxo sehlare, monna o swanetse xoba a ena le lebelo le xona a kitimela kowa le kowa, xo seng byale e mmolaya, a etse byalo xo fihlela a tsena dihlareng, byale a mone ka sehlare e tla re ke mona ka sona a e hlaba. Thaxetsi e hwela mmotong.

Sekopo ke phoofolo e khubedu, mohlala wa sona o feta wa pudubudu, mosela ona di a lekana. Phoofolo ena e na le lebelo

xaxolo, empa xe e kitima a e sasetsa xore ka pele mowe e kitimelaxo xona xo na leng, ya hwetsana kota e a rula, ke moka yaba ke lehu la yona. Fela xe o ka bonampya ya xaxo e se swara o tsebe xore o na le mpya. Se na le dinama tsa xo se thathafe.

Sekopo, phuthi, kore, pudubudu mekxopha ya tsona ba dira makxeswa.

Dithakadi, phoofolo ena ba re ke Modimo, ka xobane e epa melete ya xo ya teng kudu ka yona melete e e ba thusa kudu, xe batho ba le ntweng xe rotho a ka hwa ba mmoloka ka xare xa yona, le dikxaxareng tsa yona ke modimo. Maboya a yona ke diphatana a thathafa, a nyakiloba a mahubedu a hlantse le bontso, e na le dikxwatla tse pedi le dikxwatla kxwatlane tse pedi, mosela wa yona o lekana le wa kolobe, hloxo ya yona ke e telele kudu, ke xore moropo e matla xaxolo. O ka e hwetsana e e setswe wa e sasetsa ka dimpya tsa e swara o tla bona xa nakowa di swerexo xo tupa leretha, xe e dira byale e a epa xe nke o kxole le yona o hwetsana e setse e tsene, mpya e e ka xanelaxo xo ya le yona, ke moka e hwile ka xobane yo e phusetsa e rata xore tsare di swara wa ba o le kxau-fsi aowa, mowe o tla e bolaya. E na le nama e botse e byale ka ya kxomo, empa lex a xo le byale xa e lwe, e ja ke Bathoka ba xa Tselane mo naxeng e ya' xesu, ba no e bolaya ka baka la xore mokxopha wa yona ke sehlare le xo nyaka dikxaxara tsa yona xammoxo le mala a yona kesehlare sa xo alafa modikuluxo. Xe e le mokxopha ke wa xo phasa ka ona xe badimo ba belaela, xape le xo bapola meropa ka ona, le dithsetleng tsa xo orela wa tsena.

Twane ke phoofolo e thsehla, e na le mosela o motelele, ka boxolo e nyakilo lekana le nkwe, e na le marafa. Xa e lewe, ka baka la xore e na le lefetla la xo nkxa kudu, e sita le tsona dimpya xe o ss ka wa e besa a di e je, mokxopha wa yona kesehlare o alafa malwetsi a bana, bolwetsi byowe ba re ke twane, byale ba

tsea setsiba sa yona xe e le ngwanenyana mmaxwe o hloba maboya a kapele a hlakanya le setsiba ke moka a thsula ngwana a orela, ke moka ba; tsea thsidi ela ya xo swalba sila ke moka ba fela ba mo tlotsa ka yona ke moka ba feditse bolwetsi boetqa Igia. . . xe e le mosemanyana papaxwe le yena o dira byale.

Dikolobe tsa naxa ke tse dikhubedu, byale xo na le dikolobe tsa melala le tsa dithaba. Dikolobe tsa molala ke tse dikxolo xo feta tsa dithaba, empa tsa dithaba di boxale kudu, fela di re di le boxale di thusa ke xore moru o bfile, xe e eme xare xa mmoto xo sa befa e kaone empa le tla bina phenoxa xe le bolaya yona dimpya xe di sa e sware xabotse, dimpya di a rela. Byale ka Makhine Thobetsane le Ramunkung Raxanya ba kile ba ya xo tsoma dikolobe tsa thaba, byale ba hwetsana kolobe ya thsadi e na le bana, bana ba thsaba tsa nthsa mmaxo tsona, tsa e emisa xare xa lerarane, yaba kolobe e kutiela ka mowe e swanetsexo xo tsena xore dimpya tsa se ke tsa tla kxaufsi le yona, yaba banna ba fihla ba theya diphefo ba e nekella e rile xe a le kxaufsi le yona Thobetsane a . . . hlabaka lerumo yaba e a thsaba ya ya ya tsena mpharaxahleng xa mafsika, byale tsela e tee fela, Thobetsane a tlalwa ke pelo a nyarela, e ile xe mmora a thoma xo tswa ka xo kutuluxa, a bona xore xa xo na tsela e a ka diraxo a e hlabaka lerumo a lyela xo e kxarametsatsa moraxo yare xe e thoma xo lla dimpya tsa e wela xodimo ya roba theko ya lerumo mahlatse a monna ya feta e mo rema leoto yaba dimpya di e swere yena a se sa xona xo thakxoxa, yaba Raxanya wa fihla a e rema kaselepe aowa, kolobe ya hwa. Ka moraxo xa lehu la yona, ba bona mpya e ngwe le e ngwe e tloxa e robala kowa mafello xe ba re ke a di lebella ba fumana e le xore dimpya di xobetse mowe dik ka se keng tsa phela. Xo ile xwa hwa mpya tse pedi tsa dithemi, xwa sala bo maokole ba bararo. Di byale dikolobe tsa thaba xa xo na kolobe e o ka e bolayaxo kantie le kotse ya dimpya.

Dikolobe tsa molala xa di na kotse dimpyeng fela yona e ka dira dimpya kotse xe e ka re xe e tsuxile ya thsabelo ka mole teng wa thakadu xona xe ba yo e fuhlisa motho le mpya xe e tswa e dira motho kotse.

Dikolobe di tswenya batho masemong lebakeng la lehlabula di ja mabele mahleya bosexo, mosexare di hlwa di robetse xoba xo epa medi ka dinko di ja, mo hloxong xa yona e na le marope, e na le dikxwatla tse pedi, leotong le lengwe le le lengwe, le dikxwatlakxwatlane, mosela o moseso o motelelenyana. Mokxopha wa yona ba bapola meropa le matsomana le xo dira ditloropo tsa dipholo. Leino la yona ba dira dikxaxara tsa mabetlwa, dikxaxara tsa yona ba re di tiya ba bina tlicu. Nna Motantane ke kile ka ya xana byale lepelle, xo bona modiro wa batsumi e be e le nna, Maruntwane, Mohlabe, Motetete Mongale, Ntseng Mongale, ke ya Kometea Tselane le Nyatha Raxanya. E rile xe batho ba n etisa ra tloxa ra fihla mowe re yaxo xo kopana xona ra dula byale aowa, ba kkobakana ra thoma mosepelo wa rena bosexo ra robala tseleng. Erile xosasa xe re tsoxa yo mongwe le yo mongwe a ya xo nya xwa sala nna ba re xo nna sepele o nya ka re aowa, dikxosi lesepa xa la ntswara ba nkxapeletza ka ba ka ya ka ya ka kokomosa aowa, lodimo wa nthusa ka nya nkokotaana ra tsea marumo ra thoma.

Ra sepele melala le melala ra fihla nokeng e ba rexo ke Kubyaname ra khutsa ra tloxa mowe ra sepele melala le melala ra fihla nokeng e ba rexo Kxoxongwe, ra khutsa ra ba ra ja dijo mowe. Xe re tloxa mowe ra fetsa molala ka o tee, xe n re re re tsela moedi dimpya tsa tloxa ka mabelo yaba Tselane o lahla morwalo wa xaxwe fase a kitima ka lebelo rena ra sala re kitima re rwelé merwalo, ra kwa a letsa naka ra ya ra hwetsana a bolaile thswene ya rotwe (pholo) dimpya tsewe e lexo ditemi di xobetse xaxolo ra thoma xo tulama le moedi ra hwetsana metsi ra di ena ka nthse aowa, ta bona di rota ba re di fodile ka nnete yaba di fodile.

Ra feta byale ka kowa ba bolela xore re molaleng wa bohwela pitsi, mowe yaba ke mosexare ka re xo bona a e sa le kxole ba re xo nna homola, ra fetsa molala wa bohwela pitsi ra foloxela nokeng ya dixabane ra nwa metsi ra feta, ra xoma ra sepela melala le melala ra fihla mo ba rexo ke molaleng wa patsi-ya-mpapa ra khutsa byale mowe le nna yaba lepelle ke a e bona ka mahlo. Ka lona lebaka lewe ke be ke lapile kudu ruri ka nokxotlella xere tloxe mowe ra fihla mosaseng ba bangwe ba ya xo kxa metsi ba bangwe ba sala ba nyakela dikxone. Ra xotsa mollo ra robala. Erile xosasa ba dira mokxwa ola wa xo teoxela xo nya le nna ka dira byale xe re buile re dutsi ba thoma xo butsisa dibe tsa xae, aowa, yo mongwe le yo mongwe a bdala xe xo fedile ke bona yo mongwe le yo mongwe a pola dikobo le marukxwe ba tswara makxeswa ka thoma xo makala ka re ke sa maketsa ka kwa yo mongwe a re xo nna tswa kxwahleng xa se mahlakori le dipudi tsa batho o jaxo ka leleme. Yaba ke apola dikobo ka tswara lelapi ra foloxela nokeng, ba re nna ke sale nokeng ka xana ka re nka tla ka tubisa ke ya mmotong, byale ra thsela re le bararo xwa sala Ntseng le Nyatha. Mowe letsibuxong lewe re thsetsexo xo lona ba re ke Melalong, melalo ke xore le thsela noka la namela sehlakehlake la xoma le thsela noka la xoma la namela sehlakehlake byale byale, byale ke melalo e mene, ba laela ba nokeng xore re tla ya re hlakana le lana moxong. Aowa, ra namela mmoto ka bona diphofolo tse dintsi tsa morape, kas a-setsa ka dimpya ba re xo nna homola tsewe ke diphala dimpya le tsona ka bona di sa rakisi. Ra tswela pele le xo sepela ka bona mohlape wa tse dingwe tsa dithotha le bona ba di bona le tsona ka nobona ba sa sasetse ka butsisa xore ke diphofolo mang, ba re ke ditholo dimpya le tsona ka nobona di se nataba re tswela pele le xo sepela ka moraxo ke bona dimpya di tloxa ka lebelo le bona ka bona ba kitima ka moraxo ke kwa sengwe se re mphaa, dimpya tsa thoma xo lela le bona ba sasetsa ba kitima, le nna ke wa ke tsoxa

ka moraxo xa bona ba wela mohlala wa yona ka kwa ba re ke mohlala
 wa tumuxa ya pholo re kwa dimpya di xobolela nokeng yaba re kitimela
 nokeng aowa, ra fihla bala le bona ba eme ka mosola dimpya tsa
 tsena xare xa metsi xe e bona xore dimpya di tsene ya thoma xore
 ke ya tawa monna Raxanya a e hlaba ka lerumo ya wela ka metsi,
 dimpya tsa xana xo kwa madi ka bona mpya e thala e lla ka moraxo
 xa phoofolo mafelo ka bona e namela phoofolo xodimo e lo.a mokolo,
 tse dingwe tsa e swara ka ditsebe tsa e hwetsana di letetse tsa e
 phinthsa xape byale byale xo fihlela e bolaya ke mokotha, ya nwa,
 ba tsena ba e xoxa. Ra thoma xo e tswiya xe ba feditse ba e
 phakolanya ba nthsa dirope le matsoxo ba bexa kowa ba ripa molala
 le ka hloxo ba bexa kowa byale ba nthsa sehuba le tsa kateng, ba
 tsea mala le matewafo ba fa dimpya pelo le sebete ba fakela ka
 moxodung. Byale re thoma xo rwala Motetete a rwala mophophotho
 a tsama a siedisana le keya-kometsa ba rwele le moxodu nna ka
 rwala serope le letsoxo le Rxanya, Ntseng a rwala molala le hloxo
 le sehuba, ra no tsama re khutsa xo fihlela re fihla mosaseng.
 Ra apexa dibete ra faxa m boxobe xa ja ra robala ka moriti ra
 boela ra ya ra bolaya e ngwe ra nodira byale ka mabanyana ba apexa
 hloxo xore xosasa ba tsoxe ba seba ka yona. Ba nkisa maburuburu-
 ng mosexare tsatsi le lengwe ka bona mohlolo metsi a setla byale
 ka ditsipi tsa makxowa, mafsika a dirile mahuduhudu, byale metsi
 xe a e ya xona a ya le phororo byale xe a tiyana o kwa e ka ke
 neropa xo a beufisa le xe motho a re wa okamela ka nyaka xo dula
 sebaka se setelele ke thaeletsitse yaba rea tloxa. Ba mpotsa xore
 dimpya tsa ba tangwe di ile tsa wela ka xare di na le phoofolo,
 dimpya tse hlano, tsa fetsa beke di le kaxare tse tharo tsa loba
 tse pedi tsa tswa. Ha tsatsi le lengwe ra ya kubungntsi ra fumana
 di tswile ka buntsi ka re ke a bala kase ke ka di tseba xore di
 kae ka xoma ka masore a phethaxo menwana e mmedi, yaba di re kwile
 ka phefo tsa thabelo metsing, byale e ngwe ya ba ya hlama e hee,
 ka fumana motho a ka tsena byale e emisa mohlaxare wa ka xodimo

ka bona meno a mabedi a maxolo ka mohlaxareng wa ka xodimo le wa ka fase a mabedi byale ra re ne sa eme mowe, dimpya tsa tswa di xapa tumuxana ya mohumaxadi tsa fihlat sa e tipa byale ba rakela dimpya xore tsa se ke tsa tsena ba thoma xo e phosa ka mafsiha ya fihla xare xa dikubu ya ba ya namela e ngwe ya e kaba ka lexano ya e lahlela kxole yaba ya tswa aowa, ra e bolaela ntle.

38

Erile ka mokibela Ntseng le kometsa ba ba rona xae xo tsea dipokolo erile ka moriti wa tsatsai lewe ra yo tsoma makxwareng a boroba thoka dimpya ra bobona di kitima ka lebelo ka moraxo ra kwa mokxosi wa dimpya di rakisa ditumuxa di ya moxwaneng tse dingwe di ya kubuntsing yaba Raxanya o ya kubuntsi nna le Motetete ra ya moxwaneng ra fihla ra bolaya tumuxa ya mohomaxadi xe re ya di-xwareng ka hwetsana ke tantse phala ya pholo yaba Raxanya le yena ka kowa a bolaya ditumuxana matlongwane le sethotsana. A di tloxa a tla ka kowa re nexo ka nthse aowa, ra di tswiya re ile xe re rwele re tsidisitse lepelle ra bona lekxowa le swere sethunya ra lahla dinama ra thsaba yaba lekxowa le athunya a bolaya dimpya tsa ren a tse pedi, ba rwala nara tsela tsa ren a ba di lahlela ka xare xa metsi, tse dingwe ba rwala ba tloxa natso erile xe letsofi le tswara ra foloxela xo tsea mosiana o ra xoba re utile ra ya ra fihla mosaseng bosexo. Ke moka ka moswana ra hlwa re robetse mosaseng erile ba dipokolo xe ba letseleng ba hwetsana ke motorokari yaba lekxowa le emisa koloi ya lona o amoxa banna marumo a re xo bona sepelang xana byale lo rwala dinama tsa lena le tloxe xe ka moswana nka le bona mo ke tla le tsela dipokolo, aowa, erile mo le re ke a dikela ba fihla mosaseng, ba bolela taba e le ren a ra ba botsa tsa ren a. Ke moka ra rwesa dipokolo tsa ren a ra tloxa ra fihla dixabane ra faxa xo ja ra ja ra feta ra tsena Kubyaname, ra faxa dijo xape byale mowe ra f dula xo letela letsatsi xore le fefe ka xobane batsumi xa ba tsene xae mosexare aowa, la fefa, ra ya ra fihla xae ka lebaka. Nna ka ripa lesata la mokxalo ka thiba tsela ya xo ya Lepelle.

40 Batsumi ba dipela ke Morei, Maseokoma le Sekxoka, byale ka thabeng ba tsoma dipela, dihlolo, dikome, diphuthi, matlabo, dithsoso, dikolote, makwelele le dinoko. Byale molao ya ba molala e fapane ka baka la xore ba dithaba ba sa no swaedisa ka xo kitima yo a tsenaxo pele ke yena a fumanaxo serope, wa ka moraxo o fumana letsoxo byale byale ka ona mokxwa o ke setsexe ke hhalositse mo ba o kwanaxo xona ke molao wa xore basadi ba xo hlapa xa ba je tsa kateng xa phoofolo ka xobane ba ja ba thsereanya dimpya le xona xape dimpya xa di teiwi ka molahlela ka xobane e ka re ke rakisa phoofolo yaba le moxe, xape mpya xa e teiwi ka lefehlo le leho le lehlakanoka, ba re ba e tiya ka lehlakanoka ba e bakela xore e tla tsea ke dikwena, lefehlo le leho e a tlaela. Xo byale xe motsomi a ka bona a e tiya ka dilo tse dingwe tsa dilo tsewe ba ka hlodisana empa xe motho yowe a teile ka kxole a sa rapele ba tla hloyana, kxorong xona a ba ka ba isana.

Diphuthi, dikolobe, ke setse ke di hhalositse. Matlabo le molaleng a xona matlabo a molala, a molala ke a maxolo xo feta a thaba empa xo swana xona a swana ke a maschla, a dipholo a na le dinaka a mohumaxadi xa a na tso, byale mosela wa ona ke kadi, e swana le ya mmutla le tholo xe a kitima a emisetsa xodimo byale dimpya tse dingwe xe di bona kadi e di a thsaba.

41 Sehlare sa xo alafa xore tsa se ke tsa thsaba o re xo le bola-ya wa thwamola kadi wa di phoasetsa tsa ja, lexe e le byoya di tla no thsotla di etswa. Dithsoso ke phoofolo e thseshla, le molaleng di xona empa kudu molaleng di hwetsanwa nokeng ya Makhutswi tsa molala xa di tswenye kudu xe batho ba di tsoma, ka baka la xore xa xwaf fefa tsa dithaba di tswenye kudu ka xobane xo bifile e tila dimpya ka xo rialo mowe e di tile ka mokxwa o e re xo disisa ke moka ya boy a ya re mola e sepsetsexo xona ya tla ya xapela xona ke moka ya taboxa ya wela kxolenyana byale xe dimpya di fihla mowe di thoma xo kitima di ya kowa le kowa, byale mowe lena batho

le swanetse xo fetoxa dimpya le late mohlala wa yonaka xo totompe-tsa le tla ba la wela mohlala wa yona ke moka o bitse mpýa o e supe xona o tla bona di lata. Le ka tsea mosexare ka moka le rakisa yona la tla la e bolaya ka moriti.

Dipela e nyakiloba tse dintso empa di thibile ka bosehlanyana xa e na mosela maotong e na le marofa. Di na le mo di tswelexo tsa tloxela maholo a tsona kxolenyana xa di ya xo fula xoba xe e le xo orela letmatsi xa di ye kxole kudu le maholo.

42

Byalexe o di tseba xore di tswela theko ya xore le swanetse xo tswa le di nekella ka theko ewe di sa tswelexo ka nthse xe dimpya di di xoxa ka phefo ke moka tso di patla tse dingwe tso di swara, tse dingwe di nanelia xodimo tae dingwe di tsena mafsaikeng, tse dingwe le hlakana natso di thsabela maholong, ya kxona xo xo fosa molamo wa noba a bolaya. Byale tse dinexo xodimo di bona ke bona batsomi tse di taenexo mabyeng di boka ke dimpya.

43

Byale tse dinexo xedimo xe motho a e bona o re e bolaeng e bolaeng a no dira byale dimpya di tla kitimela byale le bona batho ba tla ya ba tlare kowa ba xobakane ke moka ba supa dimpya xodimo e le xore mmoni yena o re sa nore se bolaeng byale bala le bona ke moka ba re ee se bolaeng. Xe ba bona xore dimpya di a e bona ke moka taf fosa lefsika xodimo xe thoma xo wela fase ke moka di a e swara pela ke ya yola a xo e bona e le xodimo. Byale tsa xo boka ke dimpya ka mafsaikeng ba hlaba ka matsolo ba phetlela ba xoxa byale pela ewe mong wa yonake wa mpýa ya xo boka. Nokodu wa pela wa lahliwa le tsona dimpya xa ba di e fe, o byale ka wa mmutla e silafatxa dimpya fela mala ona ba di fa, dibete tsap pela nka nore pela e a besiwa. Kudu dibete ba di fakela kasenakaneng, ba di ripa xanya yaba dinamana tse dinyana ke moka ba di fulledisa ka senakaneng, bas e apexa. Xe o ile wa jasenakane sa pela o ka se ke wa dula le xae.

Se ile sa tsefela Semukxisi Mokxotho a fetoxa motho wa lefoka, a direxa ka melabo mekwateng ya tsona byale a re xo tsixa a e sa le bosexo a fela a e ya a hlolla tsatsi le lengwe a boy a le tse pedi xoba tse tharo tsatsi le lengwe a fetisa mowe tse dingwe a rekisa pela e rekiswa ka hlaana ya mabele e tletse. Byale lapeng la xaxwe bassa sebe ka moroko, byale batho ba fela bare Mukana bangwe ba epysina xe ba rialo ba a hlabexa e le xore a rakele motho xo reya. Aowa a se ke a ba theletsa a tswela pele le modiro wa xaxwe, ka tsatsi le lengwe o ile ko hlolla a hwetsana a tantse marabe a makala empa a o bolaya, xe a feta a e yo hloila pele a hwetsana mokopa mowe o ile a thsaba a siya le melamo le marumo, a fihla xae xe ba bona a fetuxile e le yo mosehla ba re e kaba molato keng, a re aowa, xa ke tsebe ke bone tsa xo nhollola, a bolela ka mokwua o a boneng ka xona. Ba thoma xo mo hlabelanya ka mahloko, ba mo etimudisanya, aowa, yaba motho, a thoma xo tsama a o kwella xabo reatseba, ba mmotsa xore o hwela xo reya yo mongwe le yo mongwe xe a lekisa xore e kaba Morei xa tanye wena wa tanya, byale byale taba ewe xa e ba thabisi ba xo hloile ka moka ba xeno ba mo fa dipheko ba re sepela o lekisa fela o kase ke wa dira selo tsa bona di boxale. Monna xe a fihla xae, a kwa motse wa xaxwe o mo imela a bona xore xo kaone ke tloxe ka xobane xa xo na le ka o tee wa xesu yo nka motsaxo selo. A napa a huduxa a tla a dula mona xa Mohlabe, a ba hhalometsa xore e be e le nna Morei yo moxolo byale ba nyaka xo mpolaela taba e, byale xe le ka bona wa leloko la xesu a fihla a putsisa a re Mokxotho o kae le mmotse xore a re mo tsebe ke nna Morei. Ke moka ba no fela ba mmitsa ka xore Morei, a fela a re wa xo reya pela a tsixa a utla marabe.

Mekkophya ya dipela ba soxa makxeswa a basemanyana e mengwe ba dira ma thebo dikobo tsa bosexo. Mehlaxare ya yona a ba fe dimpya ka baka la xore meno a yona a tsena ka menong xa mpya xa tswe. Pela xa e hwe kapela, ba re xo e bolaya ba tsenya phate ka

xanong xore xe e ka tsoxa ya se ke ya xobatga morwadi ya xo loma
xa e tswe, e se mo ba pharoxanya mohlakare. Yena morei e kile
ya mo lora seatla a ba a e rwala a fihla nayo xae, ba dira ka ona
mokxwa owe. Marabe le Mapalekokotle di le tsa napa tsa foufatsa
mokkalabye wa batho ke ona modiro wa basotho o moxolo wa xo loya-
na, xa ba nyake yo mongwe a ka ba a tswara se sebotse.

Dikome ke phooftolo e tilu e lekana le phuthi empa yona e
kitima xodimo xa mafsi ka byale ka pudi. Yona e dula ka marokong,
kxaufsi le mawa xe dimpya di e rakisa e kitima xodimo xa mafsi,
46 xe e bona xore e lapile e namela lefsika le lexolo lewe mpya e sa
kxonexo xo le namela, ke moka motsumi xe a fihla o duo fihla a
hlaba ka lerumo ya wela fase dimpya tsa kxona di e swara.

Dihlolo di swana le mmutla empa tsona ketse dithsweu,
motsomele ya tsona di byale ka xe ba tsona mmutla xe o kxona xo
tsama o lecelia dirite le xo ukamela ka mafsieng o ka e bolaela
sexolong. Hlolo e feta mmutla ka boxolo empa mmutla o fitisa
hlolo ka mahlo. Makwelele a byale ka dipeba tse dikxolo tse
ba rexo ke nabudi a pela dinokeng tse dinaxo le dikxwiti tsa
dihlaka-noka le metotong ya mararane byale ka maifo. Mowe a
dulaxo xona a thula mekwata a sepela ka yona a na le meno a disaxa
xe o kar elka molabo wa le tanya xe u fihla o tlilo hwetsana le
ripile molabo ka meno. Makwelele ke a matilu byoya bya lona bo a
thathafa ke diphatenyana byale xe ba le bclaire ba le karapa byale
ka kolobe, ka moraxo batswiya mokxophha wa lona ba o apexa ba re
ke moxoba o ja ke tanna fela. Dinoko ke diphooftolo tsa metlw
47 e meso, mafelong a yonake e mesweu, e na le meetlw ya xo hlata,
dimpya xa di kxone xo e tswara ka baka la metlw e se hunyetsa hlo
xo, ka xobane sa nthsa yona di kaswara ka ycna, se na lehloxo
e nyane kudu molala wa sona ke o motelelenyana. Xo reriwa xa
matsolo batsumi xo bona xo swanetse xore xo be le motho yo mongwe

yewe a rataxo xo tsoma byale o leka ka maatla xore a bone batsomi ba xabo byale ba yo dula moxongwe a ba botse xore a xo byang ke nyaka xore ree xo tsoma, byale ba ba rataxo ba tla rm xo tsoma, byale ba tla re xo lokile, ba ba sa ratexo badula xa xo na molato. Byale bala ba rataxo ba swanetse xo bexelana letsatsi le lengwe la xore ba rere letsatsi la xo tloxa, bala ba thsabile xo rera ba le xona ka xobane e be ba ka tsama ba bola, batho batloxa ba ba bela dilo tseleng. Byale xe ba boletse ba beile letsatsi byale mowe yo mongwe o swanetse xo botsa mosadi wa xaxwe xore a mo direle mphaxo o nyaka xo ya Kapa. Aowa, basadi ba tla dira empa ka dipeleng ba tseba xore kapa ke xo ya xo tsoma, ka baka la xore o tla re ke nyaka bupi bakeng sa dikxwa le bokoma. Byale letsatsi la bona xe le fihlile ba tloxa ba sa bone ke motho, xe batho ba sala ba butsisa ke moka ba re ba ile Kapa empa ba tla mala ba hhalosetsa ke bala ba xo sala yaba xa xe sa na molato, ba ka se sa kxona xo ba eta pele. Motho yo wa xo thoma xo rera morero wa xo ya xo tsoma ke yena mong wa letsolo ke yena a ba laolaxo le ngakeng xo tswa yena meleko ka moka e swanetse xo bona ke yena. Xe ba ka bona letsolo la xaxwe le lokile ke moka ba tla nyaka xore tsatsi le lengwe le le lengwe e ka xo ka ba la xaxwe. Letsolo la xo nthsa la xo nthsa ke kxosi ke lamo xo bolla koma, loma le nthsa ke kxosi.

48

E re xe dikxarebe di ima dijo tsa ka makanyana byale ba kwa ta bundi ba opela kopelo e e rexo xo tsixa xe tsixa re ya dihlolong yo ke mohlabendi byale bona xe a s xa tsixa xe tsixa re ya dihlolong ba re ya-e-e-e, e-e-e-e xo tsixa xe tsixa re ya dihlolong ya-e-e-e, e-e-e byale byale. Byale dikxarebe di swanetse xo tseba xore ka moswana ba ya xo tsoma. Ke moka ba kitimela xae xo robala xore ba tsixe bosexo ka maatla ba ba faxele tsa xo ja, e tla re xare xa bosexo ba diti ke moka ba tsome babundi ba ba spendise kopelo xore dikxarebe di tsixe di faxe tsa xo ja.

49

Xe mahube a banna a hubala ke moka ba tlisaytsa xo ja ba a ja, ke moka phalafala e a lla. ba. enela ba tsuma morotong. yowe monna yo mongwe le yo mongwe le maoxana ba ba rataxo yo xo ya ba ya banna ba, ya ka buatsi baditi bona ke molao xore ba ye ka moka. E tlare xe ba namela mmoto wa moleng byale mokxosi wa re phaa, ke moka babundi ba swanetse xo fetsa ka lebelo mowé ba baxoba ba thsekxa xe bale xae ba thoma xo tiya ke dithsokane ke moka baditi ba xoxa ba lahlela ka murung, ba tilo feta ba batsea xe ba tso boyo. Ke moka xe ba fihla xodimo za moto, ba kxobakana, byale he laiwa xote kxosi e nyaka nama byale le swanetse xore le se ke 50 la thubisa xoba xe le ka thubisa le tla bina jahomo, kosa ya dithswene.

Jahomo ba e bina ka mokxwa o, ba hwetsana lefsika xoba mosopao lo ba o dikulusa ba kokobane byale ba thoma xo pharuma ba dikulosa mosopao lo, ba opela ka xore jahomo jahomo yowe a lapaxo wa teiwa, ba bina wa hwetsana byale ba ewa le ka molomo ka moraxo ba re xo lokile. Xo thubisa ke xore xe phoofolo e ka re e tswa e thaaba ya tla ya feta ka theko ya xaxo o swanetse xo teiwa ka molamo.

Byale melao e fedile hlarara ke moka ba palakana ka xo axa lesaka ba tsuma ba tuma, xe phoofolo e tsoxile o tla kwa ba re axe-e naka e tsoko dimpya di xare di a rakisa ke moka wa bolaya o lahlela yo o bataxaneng nae, wa rwala ba tla hlwa ba tsoma ka ona mokxwa o, xe ba bona xore letsatsi le ya nadikelo, ba re kxore, ke xore kxobakanang ke xona mowe ba swanetse xo bona xore xo bolailwe dihlolo tse kae, diphuthi, dikome, matlabo, dithsoso le dipela. Ke moka ba rwale di ye mphathong. Molao xe mpya ya xaxo e ka bolaya phoofolo ya mathome, phoofolo ewe xa se ya mong wa mpya, ke ya koma, e ya za kxosi, xe e ka bolaya tse pedi e ngwe ke ya mongwe wa mpya xoba e bolaya tse dintsi ke tsa mong wa mpya ya koma ke ya mathomo. 51

Le wena motho xo byale tsela tsa koma ka moka di ya xa kxosi, xa di swaediwi di rorelwa ka lapeng la mohunaxadi ke baditi, yena kxosi ka nosi o tla a bela basadi ba motse xammoxo le basadi ba xaxwe. Byale xo na le bala ba xoba feta tseleng ba teiie ke dithsokwane mondi yo mongwe le yo mongwe o rema kxati ya hlodi molwetsi xe ba dira byale ba ba tiya. Xo na le balwetsi ba bangwe ba xo sala mphathong le bonaba yo dira hlodi molwetsi.

Dikolobe xe di ka tsa ja mabele monna xoba banna ba swanetse xo letsa phalafala, monna yo mongwe le yo mongwe a phalie mokxosi mowe ba swanetse xo dilata xo fihlela ba di fumana mowe di naxo xona ba di rakise mowe xe ba ka bolaya ba di rakise ena le dikotela ka xobane letsolo xa la nthsa ke kxosi empa xe ba bolaile tse pedi xoba tse tharc ba no nthsa letsoxo le ka dihlakori ba ya ba bexa kxosi.

Le tsona diphoofolo yo a rataxo xo fa kxosi moroxo wa mo fa, selo se elexo molao ke lethabo baruki ba ona ba swanetse xo tsea le lengwe ba fa kxosi ke sebexo. Diphoofolo tsena xa di lewe ba di bolaela fela dihlare, ke tse, Tau, nkwe, thswene, pitsi, tlou, kwena.

Tau ba nyaka letsolo la yona le makhura a yona le mokxopha wa yona o nyakexa kudu mosate, kxosi e ala ona mosexare ya patlama xodimo xa ona.

Nkwe kudu xo nyakexa mokxopha wa yona, ba roka mathebo ka ona, le kobo ya xo apara ke kxosi.

Thswene ba e nyakela dihlare, diatla tsa yona ie maia ie marapo ke dihlare tsa xo alafa bana.

Pitsi xo nyakexa mokxopha wa yona ke wa xo bapola meropa le mosuka wa ya polo ke sahlare sa banna.

Kwena yona ba e bolaya ka baka la bokelema bya yona, le yona mala le seno sa yona ke dihlare. Ke ya kxolwa xore dihlare tse ke di hlalositse matlakaleng a pele, ~~xammoxo~~ le mereo ya dinonyana.